

(Hányoki) Losontzi István (1709–1780)

1709-ben született a Veszprém megyei Szilasbalháson (ma Mezőszilas). A nemesi titulushoz látszó „Hányoki” előnévről csak ködös feltevéseink vannak. Ősei papok, tanítók lehettek. Nevével 1727-ben mint nagykőrösi diákkal találkozunk az iskola anyakönyvében, majd két év múlva debreceni diák lett, egészen 1738-ig. (Diáktársa volt Maróthy György, a későbbi híres matematikus.) Ezután a ceglédi iskola rektora lett, majd 1739 őszén Utrechtbe ment tanulni, ahol a református teológián doktori oklevelet szerzett. 1741-től 1769-ig ő volt az első akadémiát végzett igazgató-rektor Nagykőrösön. Polihisztorként, meg a tanárhiány következtében egy sor tárgyat tanított: görögöt, hébert, logikát, filozófiát, földrajzot, történelmet és hittant. Mintaszerű, megbecsült polgára lett a kunsági városnak. Felesége, a kenderesi születésű Katona Anna 17 gyermekkel ajándékozta meg urát. Ugyanakkor asztalától jóformán sohasem hiányzott egy-két árva gyerek. A város legelőkelőbb urai tartottak vele barátságot, így az 1758-ban felújított városi vigyázótoronyra az ő neve is felkerült az előjárókéval együtt. 1769-es kényszerű visszavonulását követően – megsüketült ugyanis – sem szenvedett szükségét, pedig a nyugdíj akkoriban még ismeretlen volt. 28 éves igazgató-rektori munkássága rendkívül szerteágazó és gazdag volt: a felsőbb éveseket tanította, felügyelt a kisebbek tanítására, a magánfoglalkozásokra, Kiss Áron kutatásai szerint 10 tankönyvet írt, vezette az iskolai anyakönyvet is, teológiai vizsgálatokat végzett a püspök megbízásából, de annak halálát követően az istentiszteletek, a temetések énekanyagának az összeállításában, és a búcsúztatók megírásában is közreműködött.

E gazdag életpálya mégis a visszavonulást követően „tetőzött”, 1771-ben született meg a Kis Tükör, 1773-ban pedig a Hármaskis Tükör. Utolsó napjait családjá, az irodalom és barátai között osztotta meg, majd 1780. március 29-én csendben eltávozott. Azt még megérhette, hogy a Tiszáninneni Református Superintendentia 1776-ban előírta, hogy hazánk földrajzát és történelmét az ő könyvéből tanítsák.

Nemsokára a többi magyarországi református iskolában is a Hármaskis Tükört használták. Azt azonban álmában sem gondolhatta, hogy a következő század első felében katolikus, sőt piarista és más szerzetesi iskolák és apácázárdák is használják majd tankönyvét, persze a Szent História nélkül. Abban bizonyára „csúcstartó” hazánkban, hogy munkáját 1854-ig országosan forgalmazták (persze jelentős változtatásokkal), sőt még száz évvel később is használták egyes falusi iskolákban. Az egész munkássága alapján érdemelhetné ki, hogy már a maga korában is „Praeceptor Hungariae”, vagyis „Magyarország tanítója” néven emlegették. (A nagykőrösi Arany

János református Gimnázium dísztermében 2010 óta dombormű őrzi emlékét. Sári Zoltán képzőművész alkotása.)

Munkái:

- *A szent historiának summája, melyben az Isten anyaszentegyházának, e világ teremtéséből fogva, a keresztyén vallásnak el-elterjedéseig lett dolgai az szent írásból, rövid kérdésekben és feleletekben foglalvatván, elő adattnak. És most Magyarország kis tükörével, azaz: oly könyvecskével, amely Magyarországnak földét, polgári állapotját és a magyar nemzetnek historiáját summásan ki-mutatja, a tanulóknak nagyobb elő-menetelekre meg-bővítetvén ki-bocsáttatott. Pozsony, 1771. (A Hármaskis tükörnek első kiadása. Későbbi kiadása: A szent*

historiának summája. Írta Osterwald, ford. Maróthy György, és bővítéssel kiadta Losonczi István kőrösi professor. Vác, 1783.)

• *Hármas kis tükör, mely I. A szent históriát, II. Magyarországot, III. Erdély országot, annak földével, polgári állapotával, és históriájával, gyenge elmékhez alkalmaztatott módon, a nemes tanulóknak, summáson, és világosan elő-adja és ki-mutatja. Pozsony 1773. Két térképpel. (További kiadásai: Uo.: 1777., 1781., 1783., 1786.; Vác: 1781., 1800.; Kassa: 1791., 1793.; Pozsony és Komárom: 1793.; Komárom: 1795., 1805., 1836. ezen kiadáson megneveztetik Holéczy Mihály mint átdolgozó, 1841.; Pozsony és Pest: 1810. 1823.; Pest, 1818., 1820., 1822., 9. kiadás 1810., 10. kiadás 1841.; Debrecen: 1822., 1830., 1833.; újabb átdolgozott kiadásai Szentmiklósy Sámuel által: Pest: 1843., 1845. XI. Toldalékkal, 1846., 1847., 1848., 1849. és 1850.*

- *Magyar irodalmi ritkaságok. Szerk. Vajthó László, LXIII. sz. Losontzi Hányoki István: Hármas Kis Tükör. Nagykőrös – Budapest, 1942. Osváth Ferenc bevezetésével. (Az 1771-i és 1773-i kiadás szövegének újranyomtatása.)*

Irodalom:

- *Losontzi István (Hányoki) In: Ádám Gerzson: Nagykőrösi Athenas. Nagykőrös, 1904. 164-173. l.*
- *Kiss Áron: Losontzi István életrajza. Lampel, Budapest, 1905. (Népnevelők könyvtára, 27.) (Az ismert kiadásokat a legrészletesebben felsorolja.)*
- *Gyulai Ágost: Kiss Áron: Losontzi István életrajza. Magyar Paedagogia, 1906. 53-57. l.*
- *Waldapfel Imre: A Hármas Kis Tükör svájci mintája. Magyar Paedagogia, 1940. 2. sz. 145-152. l.*
- *Gyulai Ágost: A Hármas Kis Tükör feltámadása. Magyar Paedagogia, 1943. 3-4. sz. 306-308. l.*
- *Bíró Sándor: A Hármas Kis Tükör, mint a magyar történelem tanításának alapja a XIX. század első felében. In: Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös nominatae, Sectio historica I. 1957. 221-242. l.*
- *Vácz Miklós: Kétszáz éva halt meg a „Hármas Kis Tükör” szerzője. Könyv és Nevelés, 1980. 4-5. sz. 198-202. l.*
- *Kósa László: Hármas Kis-Tükör 1848-ik évi kiadás. Hasonmás kiadás (válogatás) a miskolci Lévy József Tudományos Könyvtárban őrzött példányról. Miskolc, 1992. 184 + 50 + 14 p. Kazinczy Ferenc Társaság. Ethnographia, 1993. 2. sz. 684-685. l.*
- *Kovács Dániel: A Hármas kis tükör új kiadása. Honismeret, 1993. 3. sz. 89-90. l.*
- *Katona András: Egy 225 éves magyar tankönyv és szerzője (Losontzi István Hármas Kis Tükre). Módszertani Lapok. Történelem, 1996. 1-2. sz. 23-30. l.*

http://www.axioart.com/images/live_images/200/2160/271.jpg

<http://www.airg.hu/adatok/hirkepek/2009-2010/tablaavato04.jpg>